

UOT 94

QABİL BƏŞİROV

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

TALEH CƏFƏROV

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi, t.ü.f.d.

taleh.ceferov.83@mail.ru

“DÜNYA İNQİLABI” İDEYASINDAN SÜLH HAQQINDA DEKRETƏ DOĞRU: ÜMİDLƏR, GÖZLƏNTİLƏR VƏ NƏTİCƏLƏR

Məqalədə kommunist inqilabının ayrıca götürülmüş bir ölkədə qalib gələ biləcəyinin mümkünlüyü məsələsində F.Engelsin mövqeyi, buna münasibətdə V.İ.Leninin baxışları təhlil olunur, Oktyabr çevrilişindən sonrakı dövrdə bolşeviklərin öz mövqelərini gücləndirmək üçün ilk Dünya müharibəsinin dayandırılması ilə bağlı siyasəti təhlil olunur.

Açar sözlər: inqilab, kommunizm, kapitalist, ideya, sosializm, qurultay, türk, respublika.

Giriş. XIX-XX əsrin əvvəlləri dünyanın müxtəlif hissələrində yaşayan xalqların milli mübarizə, maddi rifahın yüksəldilməsi, sosial ədalətin təmin edilməsi uğrunda mübarizəsi tarixində mühüm bir mərhələdir. Bu dövrdə müxtəlif əhali qruplarının mənafelərinin müdafiə olunmasına, onların istəklərinin təmin edilməsinə istiqamət verə biləcək ideyalar, cərəyanlar təşəkkül tapırdı. Qarşıda duran problemlərin həlli üçün müxtəlif metodlar, vasitələr təklif olunurdu. Qeyd olunan dövrdə təşəkkül tapan ideyalardan biri də “dünya inqilabı” ideyası idi. XIX əsrin ortalarında irəli sürülən bu ideyanın baniləri K.Marks və F.Engels idilər. “Bütün ölkələrin proletarları, birləşin! “şüarının da müəllifləri olan bu şəxslər kapitalizm cəmiyyətini, buradakı qüvvələr nisbətini müqayisə edərək belə bir nəticəyə gəlmişdilər ki, mövcud quruluşun dəyişdirilməsi vəzifəsini öz üzərinə fəhlə sinfi götürməlidir. Kapitalizmə qarşı mübarizədə fəhlə sinfi həm özünü, həm də bütün dünya zəhmətkeşlərini istismardan xilas etməklə özünün beynəlxalq vəzifəsini yerinə yetirməlidir.

F.Engels 1847-ci ildə yazdığı “Kommunizmin prinsipləri” əsərində kommunist inqilabının hansı ölkələrdə baş verə bilməsinin mümkünlüyü məsələsinə münasibət bildirərək qeyd edirdi ki, “kommunist inqilabı yalnız milli inqilab olmayacaqdır, mədəni ölkələrin hamısında, yəni heç olmasa, İngiltərə, Amerika, Fransa və Almaniyada bir vaxtda baş verəcəkdir Kommunizmin inqilabı dünya inqilabıdır, buna görə də onun meydanı dünya olacaqdır” (10, s.334).

F.Engels qeyd edirdi ki, bu inqilabın ayrıca götürülmüş bir ölkədə baş verməsi mümkün deyil, çünki iri sənaye dünya bazarını yaratmış olmaqla yer kürəsinin bütün xalqlarını, xüsusilə mədəni xalqları bir-birinə elə bağlamışdır ki, bunlardan hər biri digərinin həyatında nələr baş verdiyindən asılıdır. Bu ölkələrdən birində baş verəcək iqtisadi böhran digər ölkələrə də təsir göstərəcək. İqtisadi böhran sosial gərginliyi daha da dərinləşdirərək sosial partlayışlar üçün şərait yaradacaq.

F.Engels öz əsərində dünya inqilabının inkişaf səviyyəsi məsələsinə də münasibət bildirirdi. O qeyd edirdi ki, “mədəni ölkələrdən hansında sənaye daha çox inkişaf etmişsə, daha çox sərvət toplanmışsa və daha çox məhsuldar qüvvələr varsa, bundan asılı olaraq onların hər birində kommunist inqilabı daha sürətlə, yaxud daha yavaş inkişaf edəcəkdir” (10, s.334).

Kapitalist münasibətlərinin inkişaf səviyyəsinə görə Qərbi ölkələri fərqli mövqedə idilər. Belə ki, Almaniya ilə müqayisədə İngiltərə, Fransa və Şimali Amerikada sənaye daha çox inkişaf etmişdi. Bu mənada kommunist inqilabının gedişi Almaniyada zəif ola bilərdi, İngiltərədə isə inqilab daha sürətlə getməli idi. İnkişaf etmiş sənaye ölkələrindəki proletar inqilabları dünyanın mədəni cəhətdən az inkişaf etmiş ölkələrinə də təsir göstərməli idi.

V.İ.Lenin dünya inqilabı haqqında K.Marks və F.Engelsin fikirlərini qəbul və müdafiə etməklə yanaşı, həmin ideyaya bir sıra əlavələr də edirdi. İmperializm mərhələsində kapitalist ölkələrinin həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən qeyri-bərabər inkişaf etməsini, mövcud rejimə qarşı mübarizə aparan qüvvələrin mütəşəkkilliyindəki fərqli cəhətləri, qüvvələr nisbətindəki fərqi, yeni ərazilər uğrunda imperialist dövlətləri arasında mübarizənin güclənməsini nəzərə almaq əsasında V.İ.Lenin qeyd edirdi ki, proletar inqilabı Rusiyada baş verə bilər.

V.İ.Lenin qeyd edirdi ki, imperializm dövründə kapitalizmin iqtisadi inkişafının qeyri-bərabərliyi müxtəlif ölkələrdə sosialist inqilabının qələbəsi üçün ilkin siyasi şəraitin müxtəlif vaxtlarda yetişməsinə səbəb olur, kapitalist ölkələri arasında ziddiyyətlərin kəskinləşməsi və münaqişələrin baş verməsi isə imperializm sistemini zəiflədir və onu ən zəif halqasında yarmaq işini asanlaşdırır. Bu isə o deməkdir ki, sosialist inqilabının bütün və ya əsas kapitalist ölkələrində eyni zamanda qalib gələ bilməsi haqqında K.Marks və F.Engelsin əvvəllər yayılmış fikri yeni şəraitə uyğun gəlmir, bu mənada ona yeni müddəə əlavə edilməlidir. Bu ideya V.İ.Lenin 1915-ci ilin yayında yazdığı "Avropa Birləşmiş Ştatları şüarı haqqında" məqaləsində öz əksini tapdı. Lenin yazırdı: "İqtisadi və siyasi inkişafın qeyri-bərabərliyi kapitalizmin qəti qanunudur. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, sosializmin əvvəlcə bir neçə və ya hətta ayrılıqda götürülmüş bir kapitalist ölkəsində qalib gəlməsi mümkündür" (6, s.393). 1915-ci ilin payızında yazdığı "Proletar inqilabının hərbi proqramı"nda isə V.İ.Lenin deyirdi: "Kapitalizm müxtəlif ölkələrdə son dərəcə qeyri-bərabər inkişaf edir. Əmtəə istehsalı şəraitində başqa cür ola da bilməz. Buradan belə bir qəti nəticə çıxır: sosializm bütün ölkələrdə eyni zamanda qələbə çala bilməz. Sosializm əvvəlcə bir və ya bir neçə ölkədə qələbə çalacaq, qalan ölkələr isə müəyyən bir zaman ərzində burjua ölkələri və ya burjua quruluşundan əvvəlki ölkələr halında qalacaqdır" (7, s.154).

Bolşeviklər Rusiyada hakimiyyəti ələ keçirməyə hazırlaşmaqla yanaşı həm də digər ölkələrdə inqilabların baş verməsini Rusiyada inqilabın qələbəsi üçün mühüm şərt hesab edirdilər. Mütləq monarxiyaya son qoymuş Fevral inqilabının qələbəsindən sonra Rusiyaya qayıdan V.İ. Lenin 1917-ci ilin aprelində yazırdı ki, "rus proletariati yalnız öz gücü ilə sosialist inqilabını qələbə ilə başa çatdırma bilməz. Lakin o, rus inqilabına elə bir vüsət verə bilər ki, onun başlanması üçün daha yaxşı şərait yaratsın. O, özünün əsas, etibarlı əməkdaşı olan Avropa və Amerika proletariatinın həlledici mübarizəyə başlaması üçün şərait yarada bilər" (8, s.93). V.İ.Lenin belə hesab edirdi ki, rus fəhlələrinin inqilabından sonra Almaniya və Fransanın fəhlə sinfi də inqilab edəcəklər.

1917-ci ilin oktyabr ayında silahlı üsyan yolu ilə Sank-Peterburqda hakimiyyəti ələ keçirən bolşeviklər tezliklə "dünya inqilabının" başlanmasına ümid edirdilər, buna Sovet hökumətinin qorunub-saxlanması işində mühüm bir dayaq kimi baxırdılar. Bolşevik liderlərinin çıxışlarında da bu fikir tez-tez səslənirdi. Lenin qeyd olunurdu ki, "Qərbi Avropanın proletariati sosializm işini tam və sarsılmaz qələbəyə çatdırmaqda bizə kömək edəcəklər" (9, s.5). Trotski 1917-ci ilin oktyabrın 26-da 2-ci Ümumrusiya Sovetlər qurultayındakı çıxışında bildirmişdi ki, Avropa xalqları imperializmi məhv etməsələr, biz də məğlub olacağıq. Ya rus inqilabı Qərbdə xalqların mübarizəsini gücləndirəcək, ya da bütün kapitalist ölkələri bizi əzəcəklər. Burada belə bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, dünyanın siyasi həyatına 1917-ci ilin payızında daxil olan Sovet hökuməti əslində "dünya inqilabının" olmadığı bir şəraitdə öz mövcudluğunu qoruyub saxlaya bildi, sosializm quruculuğu doktrinasını həyata keçirdi və buna nail olmaq üçün yol verilən, qəbul edilməsi qeyri-mümkün hesab edilən üsullardan, vasitələrdən də istifadə etdi. Sovet hökumətinin bu illərdə həyata keçirdiyi siyasət, imperiya əhalisinə münasibətdə tətbiq erdiyi repressiya cəmiyyətə maddi və mənəvi cəhətdən çox böyük ziyan vurdu, dağıntılara səbəb oldu.

2-ci Ümumrusiya Sovetlər qurultayında təşkil edilən ilk Sovet hökumətinin qəbul etdiyi sənədlərdən biri sülh haqqında Dekret idi. Bu Dekretlə Sovet hökuməti "müharibə edən bütün xalqlara və onların hökumətlərinə ədalətli, demokratik sülh bağlamaq üçün dərhal danışıqlara başlamağı" təklif etdi (3, s.12). Lakin bu çağırış Antanta ölkələri tərəfindən qəbul edilmədi. Bu ölkələrin səfirlərinin 1917-ci ilin noyabrın 9-da Petroqradda keçirilən yığıncağında öz hökumətlərinə hazırladıqları sənəddə qeyd olunurdu ki, Sovet hökumətinin müraciətinə münasibət bildirmək lazım deyil, çünki Xalq Komissarları Soveti güc yolu ilə yaradılmışdır, ölkə xalqları bu hökuməti tanımayıb. Almanianın mövqeyi isə fərqli idi. Bu isə onunla bağlı idi ki, Almaniya əslində məğlub vəziyyətində idi. İqtisadi və sosial gərginlik də getdikcə artırdı. 1917-ci ilin noyabrın 14(27)-də Almaniya bildirdi ki, danışıqlar aparmağa hazırdır.

Sovet hökumətinin sülh haqqında Dekreti ilk baxışda hökumətin digər dövlətlərin daxili işlərinə qarışmaq istəməməsi, sülhsevər ölkə təəssüratı yaradır. Bu həqiqətdənmi belə idi? Bolşeviklər dünyada sülhün, əmin-amanlığın, siyasi sabitliyin bərpa və təmin olunmasına, sosial gərginliyin aradan qaldırılmasına maraqlı idi, yoxsa bu sənədlə bolşevik liderləri yeni yaradılmış hökuməti qoruyub saxlamaq üçün xalqları dünya inqilabına çağırırdılar?

Əslində Dekretin məzmu və Sovet hökumətinin “dünya inqilabı” ideyasına sadıqlığı və ictimai-siyasi xadimlərin bəzi çıxışları belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, sülh haqqında Dekret digər ölkələrin daxili işlərinə qarışmaq, dünya inqilabına çağırış idi. Bunu konkret faktlar əsasında əks etdirmək üçün Dekretin məzmununu təhlil etməklə yanaşı 1-ci Dünya müharibəsinə münasibətdə rus bolşeviklərinin fəaliyyətini də nəzərdən keçirmək lazımdır.

1-ci Dünya müharibəsinin başlanmasından sonra bolşeviklər bu müharibəni vətəndaş müharibəsinə çevirmək, öz hökumətlərinin məğlubiyyətinə nail olmaq məsələsini irəli sürdülər. V.İ.Lenin bu şüarının mahiyyətini “İmperialist müharibəsində öz hökumətinin məğlub olması haqqında” məqaləsində belə izah edirdi: “Müharibə zamanı inqilab, vətəndaş müharibəsidir, hökumətlər müharibəsinin vətəndaş müharibəsinə çevrilməsi isə, bir tərəfdən, hökumətlərin hərbi müvəffəqiyyətsizlikləri (“məğlubiyyəti”) nəticəsində asanlaşır, o biri tərəfdən isə, - hökumətlərin məğlub olmasına kömək etmədən həmin müharibənin vətəndaş müharibəsinə çevrilməsinə işdə səy etmək olmaz” (6, s.316).

Rusiya bolşevikləri xalqın yoxsul hissəsini və əsgərləri öz hökumətlərinə qarşı mübarizəyə hazırlamağı özlərinin beynəlmiləl borcu hesab edirdilər. Onlar həm də bildirirdilər ki, Rusiya proletariati öz işi ilə digər ölkələrdəki sosial hərəkətləri alovlandırmalı idi.

Müharibə illərində bolşeviklər cəbhədə əsgərlər içərisində təbliğat apararaq müharibə edən ölkələrin əsgərlərini qardaşlaşmağa, arxa cəbhədə əhalinin yoxsul hissəsini, cəbhədə isə əsgərləri öz hökumətləri əleyhinə üsyana çağırırdılar. Bu isə o demək idi ki, bolşeviklər bütün dünya fəhlələrini bütün ölkələrdə öz hökumətlərini devirməyə təhrik edirdi.

Sovet hökuməti sülh haqqında Dekretlə yalnız müharibədə iştirak edən dövlətlərə deyil, həm də Fransa, Almaniya və İngiltərənin fəhlələrinə müraciət etdi. Müraciətdə deyilirdi: “Bu ölkələrin fəhlələri tərəqqi və sosializm işinə ən böyük xidmətlər göstərmişlər: İngiltərədə çartizm hərəkəti böyük nümunələr vermişdir, Fransa proletariati bütün dünyada tarixi əhəmiyyəti olan bir sıra inqilablar etmişdir, nəhayət, Almaniya kütləvi proletar təşkilatlarını yaratmaq işində bütün dünyanın fəhlələri üçün nümunə ola biləcək uzun, inadlı və intizamlı fəaliyyət göstərmişdir. Proletar qıhrəmanlığının və tarixi yaradıcılığın bütün bu nümunələri bizi əmin edir ki, həmin ölkələrin fəhlələri bəşəriyyəti müharibə dəhşətlərindən və onun törətdiyi fəlakətlərdən xilas etmək üçün indi öhdələrinə düşən vəzifəni anlayacaqlar və həmin fəhlələr hərtərəfli, qəti və ən fədakar fəaliyyət göstərməklə sülh işini və eyni zamanda əhalinin zəhmətkeş və istismar olunan kütlələri hər cür köləlikdən və hər cür istismardan azad etmək işini müvəffəqiyyətlə başa çatdırmaqda bizə yardım edəcəklər ... Biz proletar hərəkətinin inkişafı üçün çox işlər görmüş olan ölkələrin şüurlu fəhlələrinə ... çartizm hərəkətinin meydana gəlmiş olduğu İngiltərənin fəhlələrinə, dəfələrlə üsyanlarda öz sinfi şüurunun bütün gücünü göstərmiş olan Fransa fəhlələrinə, sosialistlər haqqındakı qanun əleyhinə mübarizənin bütün ağırlığını çəkmiş və qüdrətli təşkilatlar yaratmış olan Almaniya fəhlələrinə müraciət edirik” (9, s.17-18).

Kapitalizmin məhv edilməsi işində Qərb proletariatından kömək gözləyən, dünya inqilabının baş verəcəyinə inanən V.İ.Lenin 2-ci Ümumrusiya Sovetlər qurultayındakı çıxışında deyirdi ki, “hər yerdə hökumətlərlə xalqlar arasında ixtilaf vardır, buna görə də biz xalqların müharibə və sülh məsələlərinə qarışmasına kömək etməliyik” (9, s.17). Petroqrad fəhlə və əsgər deputatları Sovetinin 25 oktyabr (7 noyabr) 1917-ci tarixli iclasında Lenin bildirirdi ki, “bizim vacib vəzifələrimizdən biri dərhal müharibəni qurtarmaqdır. Lakin indiki kapitalizm quruluşu ilə sıx əlaqədar olan bu müharibəni qurtarmaq üçün – hamıya aydındır ki, bundan ötrü kapitalın özünə qalib gəlmək lazımdır. Bu işdə bizə İtaliya, İngiltərədə və Almaniya artıq genişlənməyə başlayan ümumdünya fəhlə hərəkəti kömək edər (9, s.2).

Sovet hökumətinin dünya ölkələrinə və xalqlarına müraciət etməsi dövlətin daxili və beynəlxalq vəziyyəti ilə də bağlı ola bilərdi. Yeni yaranan hökumətin daxili həyatında ciddi problemləri var idi. Onun mövcudluğu ilə barışmaq istəməyən qüvvələrə qarşı mübarizə aparmaq məqsədilə ordu yaratmaq, təşkilati-texniki məsələləri həll etmək lazım idi, bu isə dünya müharibəsinin dayandırılması zərurəti yaradırdı. Digər tərəfdən, Rusiyanın müharibədə iştirak etməsi onun sosial dayaqlarının, o cümlədən hökumətin əsas dayacağı olan fəhlə sinfinin də narazılıqlarına səbəb ola bilərdi. Bu isə hökumətin varlığı üçün böyük təhlükə demək idi. Sovet hökuməti digər dövlətlərlə də münasibətlərini nizamlamağa, dünya zəhmətkeşlərinin köməyindən istifadə etməyə çalışırdı. Bolşeviklərin fikrincə,

Avropada tezliklə inqilablar başlamalı idi. Rus proletariatu isə Avropada inqilabların başlanmasına kimi hakimiyyəti əlində saxlamağa çalışmalı idi (2, s.42).

1918-ci ilin payızından başlayaraq Avropanın bir sıra ölkələrində inqilablar başlandı. Avstriya-Macaristan imperiyası süqut etdi. Bavariya respublika elan olundu. Bu respublikanın yaranmasına Sovet hökuməti xüsusi maraq göstərirdi. Bavariyada səfir olmuş A.İoffe sonralar yazırdı ki, inqilabçılar üçün silah alınmasına 100 min marka verilmişdi (4, s.320).

1919-cu ilin martında Moskvada Kommunist İnternasionalının təsis konqrensi keçirildi. Dünyanın 21 ölkəsindən gəlmiş 52 nümayəndə 35 partiya və qrupu təmsil edirdi. Konqrendə deydi olundu ki, dünya kapitalizm sisteminin dağılması və kommunist inqilabları dövrünə daxil olmuşdur. Hazırkı şəraitdə kommunistlərin qarşısında duran əsas vəzifə kapitalizmin məhvini sürətləndirilməsi, inqilabların yaxınlaşması üçün öz səylərini artırmaqdır, yerli kommunistləri öz hökumətlərinə qarşı mübarizəyə hazırlamaqdır. Bu da digər dövlətlərin daxili işinə qarışmaq demək idi. Konqresdə Zinovyevin rəhbərliyi altında Kommunist İnternasionalının Mərkəzi İcraiyyə Bürosu da yaradıldı. Büro Kommunist İnternasionalının tərkibinə daxil olan partiyalar arasında əlaqələrin saxlanılmasını təmin etməli idi.

Lakin Sovet hökumətinin dünya inqilabına olan ümidləri özünü doğrultmadı. Almaniyadakı inqilab burju-demokratik inqilabı çərçivəsindən kənara çıxıb bilmədi. Avstriyada hakim qüvvələr mövcud rejimi qoruyub saxlaya bildilər. Macarıstan, Bavariya, Slovakiya sosialist respublikaları uzun müddət yaşaya bilmədilər. Fransa, İngiltərə və İtaliyada inqilablar baş vermədi. ABŞ da inqilablardan yan keçə bildi (11, s.16-17).

1917-ci ilin oktyabrında silahlı yolla hakimiyyəti ələ keçirib hökumət yaradan bolşeviklər milli məsələ ilə bağlı bir sıra sənədlər də elan etdilər. 1917-ci ilin noyabrın 2-də elan edilən "Rusiya xalqlarının hüquq bəyannaməsi"ndə ayrılmaq və müstəqil dövlət yaratmaq da daxil olmaqla Rusiya xalqlarının öz hüquqlarını sərbəst həll etmək, onların mədəniyyətlərinə, dinlərinə hörmətlə yanaşılacağı vəd olunurdu. Lakin bunlar vəd olaraq qaldı. Sovet hökuməti müxtəlif taktiki gedişlərdən, yalan və hiylələrdən istifadə edərək mahiyyət etibarilə unutar dövlət yaratdı. "Vahid və bölünməz Rusiya" prinsipindən çıxış edən V.İ.Lenin yeni bir imperiyanın əsasını qoydu. 1920-ci ilin sonuna kimi vaxtilə Rusiya imperiyasının tərkibində olan ərazilərdə sovetləşmə siyasəti əsasən həyata keçirildi. Müsəlman regionları da bolşeviklərin nəzarəti altına düşdü. Azərbaycan formal olaraq müstəqil sovet respublikası elan olundu. Krım, Volqqa boyu, Türkiyə, Ural ətrafı və Sibir Rusiya Federasiyası tərkibində muxtariyyət hüququ əldə etdilər.

Vətəndaş müharibəsinin davam etdiyi dövrdə Rusiya Şərqi rayonlarında öz mövqeyini gücləndirməyə çalışmaqda yanaşı Asiyaya inqilab ixrac etmək siyasəti haqqında da düşünürdü və bu istiqamətdə müəyyən səylər göstərirdi. Hələ Sovet hökumətinin 1917-ci ilin noyabrın 20-də elan etdiyi "Rusiya və Şərqi bütün müsəlman zəhmətkeşlərinə müraciəti"ndə də əslində bu fikir öz əksini tapırdı. Sənəddə Rusiyadan kənarda, müsəlman Şərqiində yaşayan müsəlmanlar istismarçıları devirməyə çağırılırdı və onlara bu işdə kömək vəd olunurdu. Hələ 1918-ci ilin 22 martda İ.V.Stalinin imzası ilə "Tatar-Başqırd Sovet respublikası haqqında" əsasnamə elan olundu. Bu sənəddə qeyd olunurdu ki, Cənubi Uralın və Orta Volqqa boyunun ərazisi Rusiya Sovet Federasiyasının Tatar-Başqırd Sovet Respublikası elan olunur (5, s.257). Yaradılması nəzərdə tutulan respublika Asiya ölkələrindəki inqilablara təsir və yardım göstərməli idi. Lakin xüsusilə başqırd liderlərinin, eləcə də regiondakı sovet hakimiyyəti orqanlarının bəzi nümayəndələrinin buna qarşı çıxış etmələri, bu respublika üçün nəzərdə tutulan ərazilərin bir hissəsinin ağqvardiyaçıların əlində olması ilə bağlı bu planı həyata keçirmək mümkün olmadı (1, s.32).

1920-ci ilin sentyabrında Şərqi xalqlarının Bakıda keçirilən birinci qurultayının fəaliyyətində də inqilabların Şərqi rayonlarına doğru irəliləməsi məsələsi öz əksini tapdı. Qurultayda Şərqi xalqlarının azadlıq hərəkatının müdafiə olunması barəsində müraciət də qəbul olunmuşdu. Bakı qurultayında yaradılmış "Təbliğat və Fəaliyyət Şurası" Şərqi xalqları arasında təbliğat aparmalı, onların mübarizəsini dəstəkləməli idi.

Nəticə. 1921-ci ildən etibarən Sovet dövlətinin daxili və xarici siyasətində müəyyən dəyişikliklər başlanır. Həmin ilin martında bolşeviklər partiyasının 10-cu qurultayında iqtisadi siyasətin dəyişdirilməsi haqqında qərar qəbul olundu. Yeni iqtisadi siyasətə keçidin ilk illərindən başlayaraq Sovet hökuməti bir sıra ölkələrlə də münasibətləri tənzimləməyə başlayır. Polşa, İran, Əfqanıstan, Türkiyə,

İngiltərə, Almaniya, İtaliya, Norveç və İsveçlə diplomatik-ticarət müqavilələri imzalanır. Sovet hökumətinin Qərb və Şərq ölkələri ilə əldə etdiyi bir sıra razılaşmalar ona siyasi təcrid vəziyyətindən çıxmağa, dünya bazarına qayıtmağa imkan yaratdı.

ƏDƏBİYYAT

1. Bəşirov Q., Piriyeva A. Türk xalqlarının sovet dövrü tarixi. Bakı, ADPU, 2009, 153 s.
2. Lenin V.İ. ƏTK: [55 cildə]. Bakı, Azərənəşr, c.26, 1981, 678s.
3. Lenin V.İ. ƏTK: [55 cildə]. Bakı, Azərənəşr, c.30, 1981, 649s.
4. Lenin V.İ. ƏTK: [55 cildə]. Bakı, Azərənəşr, c.31, 1981, 753s.
5. Lenin V.İ. ƏTK: [55 cildə]. Bakı, Azərənəşr, c.35, 1981, 676 s.
6. Барсенков А., Вдовин А. История России. 1917-1920. М., Аспект Пресс, 2010, 846 с.
7. Декреты Советской власти. Т.1. М., Политиздат, 1957, 625 с.
8. История России. 20 - начала 21 в. /Под ред. Л.В.Милова. М., Владос, 2002, 960 с.
9. История татар. В 7 т. Т.7. Казань, АНРТ, 2013, 1008 с.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинение. Изд.2. Т.4. М., Политиздат, 1955, 638 с.
11. Нежинский Л.Н. Внешняя политика Советского государства в 1917-1921 г. Курс на "мировую революцию", или на мирное сосуществование? // История СССР, 1991, №6, с.3-26.

ГАБИЛЬ БАШИРОВ

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

TALEH CƏFƏROV

*Доктор философии по истории, Старший преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета*

ОТ ИДЕИ "МИРОВОЙ РЕВОЛЮЦИИ" О ДЕКРЕТА О МИРЕ: НАДЕЖДЫ, ОЖИДАНИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ

В статье, посвященной победе коммунистической революции в одной отдельно взятой стране, рассматривается позиция Ф.Энгельса, взгляды В.И.Ленина, анализируется политика большевиков, проводимая после Октябрьского переворота, направленная на прекращение Первой мировой войны для укрепления своих позиций.

Ключевые слова: революция, коммунизм, капитализм, идея, социализм, съезд, тюрк, республика.

GABİL BASHİROV

Azerbaijan State Pedagogical University

TALEH CƏFƏROV

*Doctor of Philosophy in History,
Senior Lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University*

FROM THE IDEA OF A "WORLD REVOLUTION" TO THE PEACE DECREE: HOPES, EXPECTATIONS AND CONSEQUENCES

The article analyzes Engels' position on the possibility of a communist revolution in a separate country, Lenin's views on it, and the policy of the Bolsheviks in the post-October Revolution period to stop the First World War in order to strengthen their position.

Key words: revolution, communism, capitalist, idea, socialism, congress, turk, republic.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 10 noyabr 2021-ci il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15 dekabr 2021-ci il.

Rəyçilər: t.e.d.Sevinc Seyidova, t.e.d. İbrahim Zeynalov.